

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ

**кваліфікаційної роботи на здобуття
освітнього ступеня бакалавр зі
спеціальності 053 «Психологія» за
освітньою програмою «Психологія»
на тему: «Особливості прояву агресивної поведінки
підлітків»**

Виконавець: студентка

денної форми навчання

Рубцова Таїсія Олегівна_____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д. психол. н.

Шрагіна Лариса Ісаківна_____

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса – 2025

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Актуальність вивчення та дослідження аспектів агресивності заключається в тому, що дуже важливою на сьогодні є проблема зростання дитячої злочинності. Проблема агресивної поведінки підлітків є дуже актуальною, оскільки це серйозна соціальна проблема, яка може мати далекосяжні наслідки як для самого підлітка, так і для його оточення.

По-перше, агресивна поведінка може призводити до різних проблем з поведінкою, таких як булінг, злочинність, наркотична залежність та інші негативні наслідки. Крім того, вона може призвести до психологічних проблем, таких як депресія та тривога, що може суттєво погіршити якість життя підлітка.

По-друге, агресивна поведінка підлітків може мати негативний вплив на їхній успіх у навчанні та майбутнє. Якщо підліток проявляє агресивну поведінку у школі, це може призвести до зниження успішності, погіршення стосунків зі шкільними товаришами та вчителями, а також може призвести до відрахування зі школи.

Актуальність обраного дослідження зумовлена зростанням рівня агресивної поведінки серед різних вікових категорій, зокрема підлітків. Така поведінка негативно впливає на міжособистісні взаємини та загальний психологічний клімат у суспільстві. У межах даної роботи основна увага зосереджена на вивченні психологічного потенціалу особистості та можливостей його реалізації в умовах прояву агресії. Особливий акцент зроблено на розробці ефективної моделі психологічної підтримки підлітків, для яких агресивна поведінка виступає формою самовираження. Дослідження охоплює три провідні напрями: психологічні аспекти агресивності, особистісні й соціальні чинники, що впливають на її формування, а також шляхи психологічного консультування з метою корекції агресивних проявів і надання підтримки підліткам у кризових ситуаціях.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості, прояви та чинники, що зумовлюють агресивну поведінку у підлітковому віці.

Метою є здійснення теоретичного аналізу психологічних особливостей, форм прояву та чинників агресивної поведінки у підлітковому віці, а також емпірично виявити особливості прояву агресії у старшому підлітковому віці.

Завдання дослідження:

1. Вивчити наукові підходи до агресивної поведінки підлітків;
2. Визначити психосоціальні чинники формування підліткової агресії;
3. Провести емпіричне дослідження рівня агресивності, особливості структури агресивності й ворожості в підлітковому віці;
4. Надати рекомендації щодо профілактики агресії.

Методи дослідження. У дослідженні були використані наступні методи: аналіз джерел інформації – для вивчення наукових джерел і літератури, що описують агресивну поведінку підлітків, її причини, механізми та наслідки; ретроспективний аналіз – для дослідження історичного розвитку підходів до вивчення агресії та змін у її проявах серед підлітків у різні періоди; порівняльний аналіз – для зіставлення різних форм агресивної поведінки та їхніх проявів у різних соціальних, психологічних і сімейних умовах; метод узагальнення – для

формування висновків дослідження на основі зібраних даних, аналізу факторів, що впливають на агресивну поведінку, та можливих підходів до її профілактики; математико-статистичний метод – для кількісної обробки результатів дослідження, зокрема анкетування підлітків, визначення рівня агресивності, виявлення кореляцій між агресивною поведінкою та соціально-психологічними факторами.

Обсяг і структура роботи: Дипломна робота складається зі вступу, трьох основних розділів та трьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел (50 найменувань) та додатки. Загальний обсяг дипломної 71 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано важливість обраної теми, чітко сформульовано мету й завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито елементи наукової новизни, а також окреслено методи, які були використані для досягнення поставлених цілей.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження проявів агресивної поведінки підлітків» розкрито поняття агресії, її основні форми, причини та чинники. Проаналізовано підходи зарубіжних дослідників до розуміння агресивної поведінки підлітків. Висвітлено вікові особливості, типологію агресії, роль сім'ї, соціального середовища та медіа у її формуванні. Зроблено висновки щодо основних характеристик та специфіки агресії у підлітковому віці.

У другому розділі «Психосоціальні аспекти агресії підлітків» розглянуто вплив соціальних, психологічних та вікових факторів на формування агресивної поведінки підлітків. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між агресією та емоційною нестабільністю, кризами підліткового віку, труднощами у процесі самоствердження. Проаналізовано, як негативний життєвий досвід — зокрема, насильство, ігнорування або соціальна ізоляція — може сприяти посиленню агресивних реакцій у підлітків.

У третьому розділі «Дослідження чинників агресивності підлітків» представлені результати емпіричного дослідження, що включає використання методик Басса-Даркі, Кука-Медлей та Р. Томаса. Це дозволило виявити особливості прояву агресивної поведінки серед підлітків. Проведене емпіричне дослідження з використанням методик Басса-Даркі, Кука-Медлей та Р. Томаса виявило особливості агресивної поведінки серед підлітків. За результатами методики Басса-Даркі, домінували прямі та непрямі форми агресивності, зокрема підозрілість, роздратування та фізична агресія. Найменше виражена була вербальна агресія. Опитувальник Кука-Медлей виявив схильність до агресивних суджень і підозріливості у 14 підлітків. Методика Томаса показала, що найбільш поширеним стилем поведінки є компроміс, що вказує на прагнення до урівноваження інтересів у конфліктах.

ВИСНОВКИ

Агресія формується під впливом умов сімейного виховання, стосунків з однолітками, соціального середовища, рівня емоційної саморегуляції та механізмів контролю поведінки.

Внаслідок здійсненого дослідження виявилося, що агресивна поведінка підлітків — явище багатогранне, яке формується під впливом різних факторів:

внутрішніх (біологічних, психологічних) та зовнішніх (соціальних, родинних, інформаційних). Характерні риси підліткового періоду, такі як емоційна нестійкість, прагнення до самоствердження та підвищена вразливість, стають підґрунтям для частих виявів агресії у їхніх діях.

Теоретичний розгляд аспектів агресивної поведінки підлітків показує, що агресія є складним явищем, яке може проявлятися по-різному та мати різні причини. Важливо зазначити, що агресія не завжди є негативним явищем, і в деяких випадках може бути формою самозахисту або способом досягнення мети. Проте неконтрольована та деструктивна агресія може призвести до серйозних проблем у соціальній адаптації та розвитку особистості підлітка.

Аналіз наукової літератури показав, що існує безліч теорій та підходів до вивчення агресії. Деякі дослідники вважають агресію вродженою властивістю, тоді як інші наголошують на її соціальному та психологічному походженні. Усі ці теорії мають право на існування та доповнюють одна одну, дозволяючи більш глибоко зрозуміти сутність агресивної поведінки.

Особливу увагу при було роботі з літературою було приділено аналізу психологічних особливостей підліткового віку, оскільки саме в цей період відбувається активне формування особистості та становлення соціальної поведінки. Підвищені емоційність, імпульсивність та прагнення до самоствердження, характерні для цього віку, можуть сприяти проявам агресії.

Теоретичний аналіз дав можливість виявити найбільш суттєві фактори, пов'язані з агресивною поведінкою підлітків:

1. Форми прояву – від фізичної агресії до вербальної та опосередкованої, кожна з яких має свої особливості та може бути зумовлена різними факторами.

2. Агресивна поведінка може бути як свідомою, так і несвідомою, що ускладнює її діагностику та корекцію.

3. Причини агресивності включають біологічні, психологічні та соціальні фактори. Серед них можна виділити особливості темпераменту, сімейне виховання, вплив однолітків та засобів масової інформації.

4. Зв'язок агресивності зі стадіями розвитку підліткового віку. У молодшому підлітковому віці (11-13 років) агресія може бути спрямована на встановлення свого місця в колективі однолітків, тоді як у старшому підлітковому віці (14-17 років) вона може бути пов'язана з пошуком ідентичності та самоствердженням.

Розуміння зазначених факторів є ключовим для розробки ефективних методів профілактики та корекції агресивної поведінки.

Також досліджено вікові особливості підлітків, що впливають на прояви агресії. На відміну від загальних характеристик агресивної поведінки, розглянутих у першому розділі, тут показано, як саме емоційна нестабільність, прагнення до самостійності та імпульсивність у підлітковому віці підвищують ймовірність конфліктної поведінки.

Окремо було проаналізовано взаємозв'язок агресії з проявами насильства. Якщо в першому розділі увага зосереджувалась на причинах агресії, то тут досліджено, як пережите насильство (у сім'ї, серед однолітків, у медіапросторі) може не лише провокувати агресивну поведінку, а й закріплювати її як стійку

модель взаємодії. Це дозволяє глибше зрозуміти механізми передачі агресії в соціальному контексті.

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволили глибше зрозуміти особливості прояву агресивної поведінки підлітків, а також виявити ключові чинники, що сприяють її формуванню та закріпленню. У процесі дослідження було використано психодіагностичні методики: опитувальник рівня агресивності Басса-Даркі, який дозволяє оцінити загальний рівень агресивності та її складові (фізичну, вербальну агресію, дратівливість, негативізм, підозрілість, образливість тощо), а також методику діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса (адаптація Н.В. Грішиної), яка дала змогу визначити домінуючі стилі поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях.

Аналіз отриманих даних показав, що значна частина підлітків демонструє середній або підвищений рівень агресивності. Найчастіше проявами агресії виступають вербальні форми (гнівливість, дратівливість), а також опосередковані дії — негативізм, схильність до протестної поведінки. Поряд із цим у частини підлітків спостерігається перевага стилю суперництва або уникнення у конфліктних ситуаціях, що ускладнює конструктивну взаємодію з оточенням і може посилювати внутрішнє напруження.

Значний вплив на формування агресивних форм реагування мають особливості соціального середовища, емоційного клімату в родині, дефіцит уваги, недостатність позитивних моделей поведінки та деструктивний вплив масової інформації. Агресивна поведінка підлітків часто є способом психологічного самозахисту, вираження протесту або спробою самоствердження.

Агресивна поведінка підлітків є результатом дії цілого комплексу психологічних, соціальних та інформаційних чинників, а своєчасне виявлення схильності до агресії та правильна реакція з боку дорослих, зокрема батьків, відіграють ключову роль у її профілактиці. Застосування діагностичних методик, таких як опитувальник Басса-Даркі та методика К. Томаса, дає змогу вчасно розпізнати загрозливі тенденції та спрямувати зусилля на формування емоційної стійкості, навичок самоконтролю й конструктивної комунікації. Виховання у дусі поваги, відкритого діалогу та підтримки є важливим кроком до запобігання агресивним проявам і забезпечення гармонійного розвитку особистості підлітка.

Запропоновані практичні рекомендації щодо профілактики агресії передбачають індивідуальну та групову психокорекцію, роботу з батьками, розвиток емоційного інтелекту та навичок самоконтролю у підлітків. Необхідно також підвищувати рівень психологічної компетентності педагогів у сфері конструктивної взаємодії з агресивними учнями.

Узагальнюючи отримані результати, ми можемо зробити висновок, що ефективна профілактика агресивної поведінки в підлітковому віці передбачає психологічну підтримку, безпечне середовище та розвиток емоційного інтелекту підлітка. Таким чином, розуміння особливостей прояву агресивної поведінки підлітків та факторів, що її зумовлюють є дуже необхідним кроком до створення безпечного середовища, яке буде сприяти гармонійному розвитку молоді особистості.